

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.95(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2021.2.05>

Софія Анатоліївна Кучер,

*Академія праці, соціальних відносин та туризму (м. Київ),
кафедра конституційного, адміністративного
та фінансового права (аспірантка);*

 <https://orcid.org/0000-0002-9616-0337>,
e-mail: Mskuchersofia@gmail.com

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ І ПЕРЕКОНАНЬ У ДРУКОВАНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглянуто проблеми правового регулювання вираження поглядів і переконань у друкованих засобах масової інформації. Установлено способи вираження думок і концепцій авторів у пресі. З'ясовано правові засади відносин журналістів, власників засобів масової інформації та громадських діячів з метою поширення поглядів і переконань. Окреслено проблеми правового регулювання розміщення матеріалів друкованих засобів масової інформації у мережі Інтернет. Визначено пропозиції щодо внесення змін до законодавства, яке регулює діяльність друкованих засобів масової інформації в мережі Інтернет.

Ключові слова: погляди, переконання, преса, правове регулювання, масова інформація.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Стаття 33 Конституції України закріплює право кожної людини вільно поширювати власні погляди та переконання¹. Засобами поширення своїх думок і концепцій для громадськості є телебачення, радіомовлення та друковані засоби масової інформації (далі – ЗМІ). Забезпечення свободи преси є важливою умовою вільного поширення поглядів і переконань авторів. Отже, правове регулювання діяльності преси має важливе значення для забезпечення вільного вираження поглядів і переконань. Крім того, відзначається актуальністю проблема правового регулювання розміщення матеріалів друкованих ЗМІ у мережі Інтернет.

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 07.06.2021).

Стан дослідження проблеми

Сучасні наукові дослідження в галузі права присвячені як загальним проблемам правового регулювання діяльності ЗМІ, так і особливостям розміщення масової інформації в мережі Інтернет. Специфіка діяльності преси в Україні відображена у працях таких науковців, як К. Ю. Примаков, А. О. Тофан, О. В. Харенко Т. О. Чепульченко та інших. Правові засоби регулювання роботи ЗМІ в Україні вивчали Т. О. Чепульченко та А. О. Тофан [1, с. 107–110]. Міжнародно-правові стандарти регулювання у сфері масової інформації та їх впровадження в Україні досліджував К. Ю. Примаков [2, с. 159–162]. Правове регулювання відмови у державній реєстрації ЗМІ відображено у статті О. В. Харенко [3, с. 41–46]. Праці цих науковців дають змогу встановити специфіку діяльності преси в Україні. Водночас указані дослідники не вивчали особливості вираження своїх поглядів і переконань у ЗМІ.

Значна частина правових досліджень, опублікованих за останні п'ять років, розкриває проблеми правового регулювання ЗМІ у мережі Інтернет. Зокрема, М. Р. Фарбота намагався визначити правовий статус ЗМІ в інтернет-середовищі [4, с. 92–97]. Г. В. Ренська присвятила своє дослідження правовому регулюванню мережевих медіа [5, с. 34–39]. О. В. Феєр здійснив порівняння правового статусу інтернет-ЗМІ в Україні, Словацькій республіці та Угорщині [6, с. 267–273]. Пропозиції, висловлені вказаними науковцями, становлять цінність для правотворчості та наукової діяльності. Водночас проблеми вираження поглядів і переконань у мережевих ЗМІ потребують належного правового регулювання. Праці зазначених науковців, законодавчі та підзаконні акти є джерелом цього наукового дослідження.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення особливостей правового регулювання вираження поглядів і переконань у друкованих ЗМІ. *Завдання* дослідження полягають у встановленні конкретних способів вираження поглядів і переконань у друкованих ЗМІ, вдосконаленні правового регулювання діяльності преси в Україні.

Наукову новизну дослідження становлять пропозиції щодо доповнення Закону України «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні» новою нормою, яка врегулює роботу електронних сторінок друкованого ЗМІ.

Виклад основного матеріалу

Як зазначалося вище, конституційне право на вільне вираження поглядів і переконань закріплене у ст. 34 Конституції України. Згідно з цією конституційною нормою кожен має право усно або письмово

використовувати і поширювати інформацію¹. Однією з громадських трибун для вираження поглядів і переконань є друковані ЗМІ.

Правовою основою для діяльності преси є Конституція України, закони України «Про інформацію»², «Про пресу та інші засоби масової інформації»³, «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»⁴, «Про інформаційні агентства»⁵ та інші законодавчі та підзаконні акти. Указані закони України встановлюють порядок і умови вираження певних поглядів і переконань у пресі.

Існують різні способи поширення власних поглядів і переконань авторів за допомогою преси. Зокрема, створення зацікавленими особами друкованих видань. Згідно з ч. 1 ст. 7 Закону України «Про пресу та інші засоби масової інформації» засновниками друкованих видань можуть бути політичні партії, громадські організації, релігійні або інші об'єднання громадян, творчі спілки та окремі громадяни, які досягли вісімнадцятирічного віку⁶. Зазначені об'єднання можуть створити свою газету або журнал для поширення певних політичних, світоглядних, соціально-економічних, релігійних або інших поглядів і переконань.

Засновники ЗМІ узагальнені у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Передбачено, що друковане видання можуть створити як громадяни, так і юридичні особи, а також трудові колективи⁷. При цьому варто зазначити, що і політичні партії, і об'єднання громадян є юридичними особами. Ці

¹ Там само.

² Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 07.06.2021).

³ Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон України від 12.06.1990 № 1552-I // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90> (дата звернення: 07.06.2021).

⁴ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 07.06.2021).

⁵ Про інформаційні агентства : Закон України від 28.02.1995 № 74/95-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-вр> (дата звернення: 07.06.2021).

⁶ Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон України від 12.06.1990 № 1552-I // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90> (дата звернення: 07.06.2021).

⁷ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 07.06.2021).

суб'єкти можуть створити і зареєструвати власний ЗМІ для поширення певних ідей, передбачених у статуті політичної партії або об'єднання громадян.

О. В. Харенко звертає увагу на неприпустимість монополізації загальнодержавних та регіональних ЗМІ. Фізична або юридична особа не може бути засновником (співзасновником) чи контролювати більше 5 відсотків таких видань [3, с. 43]. Установлення подібних гарантій в законодавстві є дієвим засобом для забезпечення вільного поширення поглядів і переконань.

Іншим способом поширення певних світоглядних, політичних або економічних поглядів є інтерв'ю громадського, релігійного або політичного діяча журналісту певної газети. Визначення професії журналіста закріплені у ст. 29 Закону України № 1552-І, ст. 25 Закону України № 2782-ХІІ та абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів». Ключовою характеристикою цієї професії є одержання, збір і підготовка до публікації певної інформації про події, рішення органів влади, видатних політичних, громадських, релігійних діячів або науковців. До того ж у ст. 24 Закону України «Про інформацію» передбачена заборона цензури, втручання у професійну діяльність журналіста або перешкоджання його діяльності¹. Установлення подібних заборон надає суттєві гарантії незалежності журналістів у здійсненні професійних обов'язків зі збору та поширення інформації.

Збирати і поширювати інформацію на професійній основі мають право інформаційні агентства, статус яких визначено Законом України «Про інформаційні агентства». Журналісти обов'язково повинні бути у штаті працівників інформаційного агентства.

К. Ю. Примаков стверджує, що журналісти керуються принципом свободи ЗМІ, який ґрунтується на поєднанні двох основних свобод – вираження поглядів та пошуку і передачі інформації. Дослідник зазначає, що використання різних форм масового поширення думок варто розглядати як способи реалізації цих свобод [2, с. 161]. Зауважимо, що одним із напрямів діяльності журналістів є збирання інформації про погляди і переконання відомих громадських або політичних діячів. Для видатних постатей у громадському житті інтерв'ю журналісту є засобом поширення власних поглядів і переконань.

Отже, поширення певних поглядів і переконань у друкованих ЗМІ може відбуватися за посередництвом журналіста. Сутністю професійної діяльності журналіста є збір інформації, в тому числі про погляди і

¹ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 07.06.2021).

переконання видатних особистостей сучасності, і поширення одержаної інформації у пресі.

Варто вказати на такий засіб поширення поглядів і переконань, як публікація статті, підготовленої громадською організацією, у пресі. Водночас редакція журналу не зобов'язана публікувати всі твори, які до неї надходять. Відповідно до ч. 2 ст. 36 Закону України № 2782-ХІІ ніхто не має права зобов'язати редакцію опублікувати відхилений нею твір або інший матеріал¹. Аналогічна норма закріплена також у ч. 2 ст. 25 Закону України № 1552-І². Отже, редакція може відхилити твір або статтю, подані для публікації, які не відповідають програмним цілям чи тематичній спрямованості друкованого видання.

При цьому норми, закріплені у п. 6 ч. 1 ст. 12 Закону України № 2782-ХІІ³ та п. 4 ч. 1 ст. 9 Закону України № 1552-І⁴, вимагають визначити лише програмні цілі й тематичну спрямованість друкованого видання. Порядок прийому матеріалів для публікації та умови їх розповсюдження можуть бути встановлені редакцією журналу або газети. Публікувати подану статтю чи відмовити в публікації певних матеріалів – вирішувати лише редакції. Жодних законодавчих підстав для оспорування рішення редакції не передбачено. Таким чином, розміщення матеріалів, які спрямовані на поширення певних поглядів і переконань у пресі, може бути здійснено виключно на підставі домовленості між автором та редакцією.

Т. О. Чепульченко стверджує, що держава не повинна контролювати засоби масової інформації, зловживати своїм статусом, вона має забезпечувати захист та сприяти свободі вираження поглядів [1, с. 109]. Дійсно, держава не має права дозволяти або не дозволяти вихід кожного конкретного номера друкованого видання. Водночас

¹ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 07.06.2021).

² Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон України від 12.06.1990 № 1552-І // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90> (дата звернення: 07.06.2021).

³ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 07.06.2021).

⁴ Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон України від 12.06.1990 № 1552-І // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90> (дата звернення: 07.06.2021).

держава має право встановити перелік інформації, поширення якої є небезпечним для правопорядку та національної безпеки в Україні.

Варто наголосити, що низка законодавчих актів забороняє поширення деяких поглядів і переконань. Зокрема, відповідно до ст. 2 Закону України № 2782-XII¹, ч. 1 ст. 5 Закону України № 1552-I², ч. 2 ст. 6 Закону України «Про інформацію»³ право на вільне вираження поглядів і переконань у пресі може бути обмежено в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Недопустима пропаганда війни, жорстокості, расової або релігійної винятковості, будь-яких форм дискримінації у пресі. Отже, поширення у друкованих засобах масової інформації вказаних поглядів і переконань неприпустиме.

Перелік заборон на розповсюдження певної продукції встановлений у ч. 3 ст. 2 Закону України «Про захист суспільної моралі». Зокрема, обмежується поширення поглядів, які ображають особу за національною ознакою, принижують душевнохворих та літніх людей, пропагують неповагу до батьків, рекламують шкідливі звички, та деяких інших поглядів, які порушують суспільну мораль⁴. Таким чином, інформація, оприлюднена у друкованих засобах масової інформації, не повинна порушувати основи захисту суспільної моралі.

Законодавство достатньо ґрунтовно регулює діяльність друкованих засобів масової інформації та встановлює умови поширення певних поглядів і переконань у пресі. Утім кожне друковане видання має свою електронну сторінку в мережі Інтернет. Порядок та умови розміщення матеріалів у мережі, обмеження щодо поширення певної інформації, правовий статус публікацій в інтернеті не набули належного законодавчого закріплення.

Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про інформацію» передбачено існування електронних баз даних. У абз. 3 ст. 1 цього Закону України визначено, що інформація може існувати в

¹ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 07.06.2021).

² Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон України від 12.06.1990 № 1552-I // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90> (дата звернення: 07.06.2021).

³ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 07.06.2021).

⁴ Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15> (дата звернення: 07.06.2021).

електронному вигляді¹. Однак ні в Законі України № 2782-XII, ні в Законі України № 1552-I не передбачено окремих норм, які б регулювали діяльність електронної сторінки друкованого ЗМІ. М. Р. Фарбота зазначає, що в Україні не існує жодного галузевого нормативно-правового акта, який би регулював суспільні відносини щодо створення і функціонування інтернет-ЗМІ. Електронні медіа не набувають правомочності друкованих ЗМІ, за винятком, якщо друковані видання, зареєстровані у відповідному до закону порядку, одночасно з друкованими примірниками мають електронну версію свого видання [4, с. 95]. Водночас існування електронної версії друкованого ЗМІ не врегульовано законодавчими актами, які встановлюють правовий статус преси в Україні.

Науковці висувають різноманітні пропозиції щодо правового регулювання діяльності ЗМІ в мережі Інтернет. Зокрема, О. В. Феєр пропонує закріпити визначення інтернет-ЗМІ як юридичної особи, що зареєстрована у встановленому законом порядку та отримала ліцензію. Діяльність цієї особи повинна бути спрямована на створення та/або розповсюдження за допомогою спеціальних технічних засобів мовлення інформації в мережі Інтернет для масового приймання споживачами. Інтернет-ЗМІ повинно нести юридичну відповідальність за дотримання вимог і забезпечення відповідності цієї продукції вимогам законодавства та ліцензії [6, с. 272]. Отже, дослідник пропонує закріпити обов'язок ЗМІ, які розміщують певні відомості в мережі Інтернет, отримувати ліцензію на свою діяльність. Убачається, що така пропозиція ставить у нерівне становище друковані та електронні ЗМІ.

Г. В. Ренська пропонує розробити проект Закону України про «Засоби масової інформації в мережі Інтернет». Для опрацювання законопроекту залучити представників органів державної влади, медіавидань та їх об'єднань, професійних юристів. Подібний Закон міг би закріпити визначення терміна «інтернет-ЗМІ» та встановити порядок реєстрації інтернет-ЗМІ в Україні [5, с. 37]. Цю пропозицію варто підтримати. Водночас на розроблення спеціального закону потрібен час. Наразі необхідно встановити хоч би правовий статус електронних сторінок друкованих ЗМІ в мережі Інтернет.

Термін «електронне видання» вживається у ст. 6 Закону України «Про обов'язковий примірник документів»². Однак сутність цього

¹ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 07.06.2021).

² Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 09.04.1999 № 595-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14> (дата звернення: 07.06.2021).

поняття у вказаній нормі Закону не розкривається. В абз. 3 ч. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» електронним ЗМІ визнається організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв¹. Норми цієї статті характеризують діяльність телерадіокомпаній, – і не можуть бути застосовані для визначення статусу інтернет-сторінки друкованого ЗМІ.

У Національному стандарті України 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» міститься визначення термінів «електронне видання», «електронний аналог друкованого видання» та «мережне електронне видання»². Указаний стандарт установлює різновиди електронних видань та регулює розміщення їх вихідних даних. Убачається, що відповідні положення необхідно закріпити в Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».

Висновки

Таким чином, існує декілька способів вираження поглядів і переконань у друкованих ЗМІ, а саме:

- 1) створення власного друкованого видання громадською організацією або політичною партією;
- 2) інтерв'ю відомого громадського або політичного діяча журналісту з метою розміщення тексту бесіди у пресі;
- 3) публікація статті, підготовленої громадською або політичною організацією, відомою особистістю, в газеті або журналі.

Законодавство встановлює порядок та умови створення друкованих ЗМІ, передбачає гарантії діяльності журналістів і здійснення публікацій у пресі. Норми законів України передбачають обмеження на поширення певних поглядів і переконань. Також забороняється цензура, втручання у професійну діяльність журналіста або перешкоджання його діяльності. Водночас належного правового регулювання потребує розміщення певних матеріалів на інтернет-сторінках друкованого видання.

З огляду на зазначене пропонуємо доповнити Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» новою статтею 33-1 «Електронна сторінка друкованого засобу масової інформації». У цій статті необхідно закріпити визначення електронного аналога

¹ Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12> (дата звернення: 07.06.2021).

² ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості. Київ, 2010. 20 с.

друкованого видання та мережного електронного видання, передбачені Національним стандартом України 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості». Крім того, доцільно встановити, що для розміщення інформації на електронній сторінці друкованого ЗМІ висуваються ті ж самі заборони, які передбачені у ст. 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», а також визначити, що інформація, розміщена на цій інтернет-сторінці, повинна відповідати законодавству про захист суспільної моралі.

Висловлені у цій статті пропозиції мають дискусійний характер і можуть вважатися продовженням обговорення проблем вираження власних поглядів і переконань у ЗМІ.

Список бібліографічних посилань: 1. Чепульченко Т. О., Тофан А. О. Правові засоби регулювання роботи засобів масової інформації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 49, т. 1. С. 107–110. 2. Примаков К. Ю. Міжнародно-правові стандарти регулювання у сфері масової інформації та їх впровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 159–162. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/47.pdf (дата звернення: 07.06.2021). 3. Харенко О. В. Правове регулювання відмови у державній реєстрації засобу масової інформації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35, ч. 1, т. 3. С. 41–46. 4. Фарбота М. Р. Правовий статус засобів масової інформації в інтернет-середовищі. *Інформація і право*. 2015. № 2 (14). С. 92–97. 5. Ренська Г. В. Правове регулювання мережевих медіа // Правове регулювання медіа-діяльності: соціально-комунікативний аспект : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених (Київ, 16–17 берез. 2016 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2016. С. 34–39. 6. Феєр О. В. Окремі теоретичні аспекти проблематики правового статусу інтернет-засобів масової інформації в Україні, Словачкій республіці та Угорщині. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 267–273. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1732>.

Надійшла до редколегії 08.06.2021

Kucher S. A. Legal Regulation of Expressing Opinions and Beliefs in Print Mass Media

The research is focused on the problems of legal regulation of expressing opinions and beliefs in print media. The scientific novelty of the research constitutes propositions on supplementing the Law of Ukraine “On Print Mass Media (Press) in Ukraine” with a new norm that would regulate the work of electronic pages of the print media.

The constitutional right to free expression of opinions and beliefs can be exercised by disseminating certain concepts in the media. Ways of expressing one’s own opinions and concepts in the press have been determined. It has been stated that a public organization or a

political party can spread own opinions by creating own printed publication. An interview with a well-known public figure or politician in order to publish the text of a conversation in the press is also one of the ways to spread one's own worldview. Another form of expression of one's beliefs is the publication of an article prepared by a public or political organization, a well-known person in a newspaper or magazine.

The author has provided characteristics of the procedure for the foundation of the printed edition. Features of the legal status and activities of journalists to collect information about the opinions and beliefs of well-known people are also reflected in the work. The legal principles for the relationship between journalists, media owners and public figures in order to spread opinions and beliefs have been clarified.

The problems of legal regulation of placement of printed mass media materials on the Internet have been outlined. The author has analyzed propositions of scholars on legal regulation of disseminating information on the Internet. Suggestions on amending the legislation regulating the activities of print media on the placement of press materials on the Internet have been formulated.

Key words: opinions, beliefs, press, legal regulation, mass information.

